

УДК 377.091:331.102.312:001.8

Лідія Сліпчишин

ПІДГОТОВКА УЧНІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ ДО МАЙБУТНЬОЇ ТВОРЧОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

З позиції ринкової економіки розвиток виробництва і зміни у професійній підготовці фахівців мають перебувати у динамічній рівновазі, яка порушується впровадженням сучасних технологій та обладнання. Цей процес відбувається циклічно, що й спричинює зростання вимог до кваліфікації фахівців і намагання освітніх закладів створити умови для їх реалізації. Однією з найважливіших вимог є готовність працівника до виявлення власного творчого потенціалу під час професійної діяльності.

Сьогодні, на протигагу тим часам, коли існували базові підприємства, не потрібна масова підготовка, оскільки таких гігантів, які були колись, уже не буде, орієнтуватися необхідно на те, що більшість діючих підприємств у нашій країні за кількістю робочих місць є середніми й малими, часто затребуваними є фахівці з інтегрованих професій. Незалежно від розмірів підприємство як виробнича система має працювати результативно, враховуючи взаємопов'язаність усіх елементів системи. Будь-яке порушення цієї відповідності виправляється перерозподілом робіт між елементами виробничої системи, зміною режимів роботи людей та обладнання, внаслідок чого здійснюється раціоналізація виробничої системи. Отже, раціональність елементів виробничої системи вимагає відповідності кваліфікації робітників вибраному обладнанню і технологічному процесу.

У разі невідповідності її першою ознакою стає невиконання норм часу або виробітку, що тягне за собою зменшення продуктивності праці. Цей висновок є важливим орієнтиром в організації професійної підготовки майбутніх робітників з урахуванням її творчих аспектів. Тому актуальність проблеми полягає в необхідності знаходження шляхів поліпшення підготовки учнів ПТНЗ до майбутньої професійної творчої діяльності.

Однією з найважливіших проблем професійно-технічної освіти є підготовка робітника до майбутньої творчої професійної діяльності. Організація такої підготовки потребує врахування різних аспектів розгляду творчої діяльності фахівця, виховання творчого ставлення до праці та розвитку відповідних якостей в учнів, а саме: проблема обдарованості особистості (О. Антонова, В. Кушнір, В. Моляко, А. Хуторський); пси-

хологічні аспекти творчої діяльності (Д. Богоявленська, О. Діса, В. Дружинін, І. Калошина, В. Роменець, М. Холодна); педагогічні аспекти творчої діяльності учнів (О. Кучерявий, Л. Левандовська, С. Сисоєва); проблеми підготовки школярів до майбутньої технічної діяльності (Р. Гуревич, Й. Гушулей, В. Зайончик, Л. Куліненко, Д. Комський, Ю. Столяр, О. Щирбул); організація роботи учнів із технічної творчості в загальноосвітній школі та позашкільних закладах (П. Гороль, П. Герштун, В. Подоляк, І. Фустей, О. Шестопалюк); проблема організації роботи з раціоналізаторства і винахідництва (О. Белошицький, А. Іванчук, Л. Карнозов, М. Меєрович, Л. Шрагіна) тощо. Проте сьогодні підготовка учнів ПТНЗ як майбутніх фахівців до творчої професійної діяльності потребує впровадження інноваційних підходів до її організації.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів до майбутньої творчої професійної діяльності у рамках комплексу “ПТНЗ – Будинок техніки – мала робітничка академія”.

У результаті аналізу чинників підвищення ефективності діяльності підприємства виявляються резерви економії праці робітників, для реалізації яких формуються організаційно-технічні заходи, виходячи з принципів нормування праці: *принцип прогресивності*, який передбачає удосконалення норм праці з урахуванням змін у техніці та технології виробництва; *оптимальності*, що орієнтує менеджмент підприємства на розробку і застосування таких варіантів норм, у яких найповніше враховані переваги сучасних технологій і трудові навички працівників; *об'єктивності*, що вимагає найповніше враховувати можливості й особливості всіх складових трудового процесу при розрахунку норм праці; *динамічності*, який передбачає перегляд і коригування норм праці, що зумовлені переходом на виготовлення нових виробів і застосуванням прогресивніших технологічних процесів і методів організації праці; *принцип науковості*, що пов'язує нові методи здійснення нормування з урахуванням інноваційного наповнення процесів виробництва і процесів праці [3, с. 157-158]. У свою чергу підвищення ефективності професійної діяльності окремого фахівця залежить від його готовності динамічно реагувати на інноваційні зміни процесів виробництва і праці, що пов'язані з набором функцій, які фахівець виконує на робочому місці. Динамічна реакція є можливою у тому разі, коли творчість стає важливим інструментом у професійній діяльності [1, с. 4-6]. Це спричинює і зміни підходів як до самої професійної підготовки, так і до вибору ефективних шляхів розвитку творчого мислення учнів професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ). У цьому контексті важливості на-

буває проблема створення умов для розвитку фахівця як у межах самої держави, так і в кожному ПТНЗ.

У результаті аналізу стану підготовки учнів ПТНЗ до майбутньої професійної діяльності виявлено, що в основі незадовільного стану функціонування системи професійно-технічної підготовки України лежать методологічні негаразди в економічній сфері, які виникли упродовж останніх 20 років і створили системні проблеми. Однією з важливих системних проблем є низький рівень готовності випускників до творчої професійної діяльності, що загалом зменшує їх шанси на працевлаштування. Аналіз цієї проблеми дав можливість зробити висновки. По-перше, змінилася економічна ситуація і законодавство в Україні, функціонують підприємства різних форм власності, які відрізняються стратегіями менеджменту. У цих умовах система професійно-технічної освіти мала б змінюватися відповідно до того темпу, який диктує сучасний ритм життя. По-друге, з'явилися власники (роботодавці), які бажають наймати кваліфікованого працівника, з досвідом роботи, проте рідко хто з них долучається до підготовки таких фахівців, оскільки це не лише фінансові, але й часові витрати. Починає складатися парадоксальна ситуація, коли є нестача робітничих кадрів із певних затребуваних професій, а професійно-технічні навчальні заклади не можуть набрати груп для навчання для цього фаху. По-третє, змінюється система професійної підготовки у світі, зокрема у Європі, але уряд досить повільно на них реагує, у той час як знижується конкурентоздатність нашої держави.

Які б зміни не торкалися суспільно-економічної системи країни, фундаментом розвитку суспільного виробництва є технічна творчість. Аналіз досвіду роботи гуртків технічної і художньо-технічної творчості в ПТНЗ свідчить про те, що їх функціонування створює умови для розвитку творчого (технічного і художнього) мислення учнів, а також сприяє накопиченню досвіду технічної та художньо-технічної творчої діяльності, що надзвичайно важливо для майбутнього робітника. Особливість роботи цих гуртків полягає у тому, що в ході занять розвивається просторове, образне і творче мислення, розвивається художній смак учнів.

Метою навчання учнів основ творчої праці є пробудження інтересу, а згодом створення і закріплення творчого ставлення до професійної діяльності, що виявляється в активній раціоналізаторській роботі. Таке навчання підвищує інтерес до професії, потребу пошуку резервів і вдосконалення технології виконуваної учнями роботи залежно від обраного фаху. Вивчення основ технічної творчості стимулює широке застосування міжпредметних зв'язків, які сприяють формуванню образу продукту праці, критичного, творчого мислення, створенню програми поведінки у невизначених проблемних ситуаціях.

ях, успішності професійної діяльності [2, с. 6-9]. У цьому контексті виникає потреба створити у кожному навчальному закладі оптимальні умови для розвитку творчого потенціалу, самореалізації й духовного самовдосконалення учнів, надаючи для цього психолого-педагогічну підтримку.

Останніми роками скоротилася кількість технічних робітничих професій, що, своєю чергою, вплинуло на роботу училищних осередків раціоналізаторства. У більшості училищ ця робота виконується формально, в основному за рахунок ентузіастів. Основна причина такого стану полягає у відсутності в навчальному закладі системної роботи з технічної творчості, до якої були б залучені всі викладачі дисциплін професійної, загальнотехнічної підготовки та майстри професійно-практичної підготовки. Адже щоб сформувати творчу індивідуальність майбутнього фахівця, необхідно працювати на випередження, озброюючи його відповідними знаннями і навичками творчого підходу до освоєння професії. З цією метою розроблено інноваційну модель творчого розвитку учнів професійно-технічних навчальних закладів в умовах навчального комплексу “ПТНЗ – Будинок техніки – мала робітничка академія”.

Провідною ідеєю розроблення цієї моделі є положення про те, що в умовах навчального комплексу “ПТНЗ – Будинок техніки – мала робітничка академія” творчий розвиток учнів здійснюється з виключенням хаотичності, непослідовності та нефаховості дій педагогів. Оскільки в ПТНЗ щороку з’являються в невеликій кількості педагоги-новачки, незнайомі з основами організації творчої діяльності учнів, то для навчання доцільно їх збирати в закладі, який має для цього відповідні кадри і навчально-методичне забезпечення. Цим вимогам найкраще відповідає Будинок техніки (творчості тощо), в якому зосереджено педагогічні кадри, що характеризуються високим рівнем готовності організовувати творчу діяльність учнів як у стінах позашкільного закладу, так і в навчальному закладі, а також проводити заняття з інженерно-педагогічними працівниками ПТНЗ. Навчання можна проводити щороку у двох напрямках: первинне для новачків і періодичне (для ознайомлення з новими документами, підходами тощо) для викладачів дисциплін професійно-теоретичної підготовки і майстрів професійно-практичної підготовки.

Організаційна структура обласної системи професійно-технічної освіти включає (на прикладі Львівської області) Управління професійно-технічної освіти, координації діяльності вищих навчальних закладів та науки, Обласний навчально-методичний центр професійно-технічної освіти, обласний державний будинок техніки, Обласний державний палац естетичного виховання учнівської молоді, професійно-технічні навчальні закла-

ди. Провідним закладом щодо вдосконалення організації творчої діяльності учнів художнього чи технічного спрямування є Обласний державний будинок техніки. Відмінною особливістю його роботи стосовно інших типів творчих об'єднань учнів є те, що його мета як позаучилищного (позашкільного) закладу має бути інтегрована з цілями самої професійно-технічної системи. Якщо діяльність Палацу естетичного виховання учнівської молоді більше спрямована на дозвілльєву діяльність учнів, на розвиток специфічних здібностей та обдарувань учнів (вокальних, музичних, драматичних, танцювальних тощо), то робота Будинку техніки має мати виражене професійне спрямування. Завдяки діяльності Будинку техніки учні мають можливість здобувати додаткову професійно орієнтовану освіту, а педагогічні кадри навчальних закладів можуть удосконалювати професійну компетентність у контексті організації творчої діяльності.

Важливим чинником активізації роботи професійно-технічних навчальних закладів із технічної творчості є раціоналізатори, винахідники і представники наукових установ, тобто фахівці, що працюють за межами системи ПТО. Якщо раніше в заводському середовищі роботою з раціоналізаторства чи винахідництва займалися не лише інженери, але й значна кількість робітників, то нині з ними потрібно встановлювати контакти, адже не кожен роботодавець має бажання оприлюднити інформацію про свої здобутки в цій частині діяльності підприємства.

Значну допомогу в роботі з раціоналізаторами і винахідниками, що працюють у системі ПТО, надає інформаційно-аналітичний відділ із проблем охорони і комерціалізації інтелектуальної власності Центру науково-технічної і економічної інформації. Представники відділу беруть участь у проведенні семінарів із працівниками ПТНЗ, ознайомлюючи їх із сучасними технологіями пошуку інформації та основами патентного права.

Наукові технічні інститути, розгортаючи на замовлення дослідні роботи для вирішення прикладних проблем, розробляють не лише нові методи досліджень, але й потрібну апаратуру, яка є не просто унікальною, але й підвищує продуктивність відповідних робіт. У виготовленні цієї апаратури беруть участь не лише інженери, але й робітники майстерень. У тісній співпраці інженерів і робітників народжуються нові прилади й установки, що часто не мають аналогів. Для науково-дослідних інститутів важливо мати в колективі майстерень творчих робітників, які мають досвід раціоналізаторської роботи і здатні продуктивно працювати. Пропагуючи досягнення в різних галузях науки, працівники науково-дослідних інститутів мають можливість зустрічатися з учнівською молоддю, адже з неї в науку прийдуть майбутні науковці чи винахідники. Так, активну участь у роботі

Львівського будинку техніки беруть молоді науковці Фізико-механічного інституту імені Г. Карпенка НАН України. На кожній зустрічі з учнями ПТНЗ піднімаються актуальні проблеми виробничого характеру (залежно від профілю підготовки закладу), в розв'язанні яких беруть участь науковці. Вони ознайомлюють учнів з основними підходами, що застосовуються в науці до розв'язання проблем і усунення різноманітних труднощів. Розгляд конкретних прикладів зі сфери професійної діяльності підвищує інтерес учнів до обраного фаху та показує можливості їх творчої самореалізації. Такі зустрічі мають науково-практичний характер і сприяють формуванню як професійної мотивації, так і мотивації особистісних домагань.

З метою формування готовності педагогів ПТНЗ до практичної реалізації засад удосконалення організації творчої діяльності учнів, зокрема технічної, було розроблено експериментальні навчальні плани і програми курсів “Основи організації творчої діяльності учнів ПТНЗ” (22 год.) та “Психологічні основи творчої діяльності учнів ПТНЗ” (10 год.). Заняття з курсу “Основи організації творчої діяльності учнів ПТНЗ” проводять провідні працівники Будинку техніки, науковці, вчені-педагоги, які мають у цій сфері досвід роботи. В організаційному плані особливістю впровадження вказаних навчальних програм є їхнє спрямування на підвищення ролі й ефективності роботи обласного методичного об'єднання психологів і Будинку техніки. Щоб виявити труднощі в роботі з організації творчої діяльності конкретно в закладах, а також для обміну досвідом щороку проводяться семінари з керівниками училищних осередків творчості “Творча діяльність учнів та її організація в системі професійно-технічної освіти”.

Також було розроблено пакет навчально-програмної документації організації діяльності малої робітничої академії, до якого входять: положення про роботу малої робітничої академії, орієнтовний план роботи академії, орієнтовний тематичний план і навчальна програма занять (з урахуванням галузевого спрямування), зразок звіту викладача (майстра виробничого навчання, керівника гуртка) про роботу гуртка, зразок особової карти учасника академії, в якій відображається динаміка успіхів учня тощо. Активну роботу з розробки навчально-методичного забезпечення діяльності відділу технічної творчості Будинку техніки і малої робітничої академії проводять педагоги-науковці спільно з методистами і представниками училищ різних профілів підготовки.

У ході формувального експерименту здійснювалася експериментальна перевірка гіпотези дослідження щодо виявлення ефективності впровадження інноваційних підходів у організацію технічної творчості учнів в умовах роботи гуртків та апробація навчальних планів і програм курсів

“Основи організації творчої діяльності учнів ПТНЗ” та “Психологічні основи творчої діяльності учнів ПТНЗ” для викладачів і майстрів виробничого навчання, а також окремих тем навчального посібника “Творчі особистості як рушійна сила науково-технічного поступу людства” у контексті розвитку галузі. Удосконалювалося “Положення про конкурс методичних розробок із науково-технічної, технічної та художньої творчості” та статут малої робітничої академії. Апробація відбувалася в тих ПТНЗ, працівники яких беруть активну участь у роботі з раціоналізаторства, організованій Львівським державним Будинком техніки.

У ході науково-дослідної роботи нами виявлено практичні шляхи втілення інноваційних підходів до розв’язання проблем удосконалення організації творчої діяльності (технічної та художньо-технічної творчості) учнів: переосмислення ролі педагогів Будинку творчості в організації творчої діяльності учнів ПТНЗ, що передбачає здійснення координаційної роботи зі створення професійно орієнтованого середовища навчального призначення, яке сприятиме творчому розвитку учнів ПТНЗ (мала робітничої академія); навчання інженерно-педагогічних працівників основам організації творчої діяльності, зокрема технічної, що передбачає створення центру на базі Будинку творчості, в якому зосереджені кадри, що мають досвід творчої діяльності та можуть навчати її основам за допомогою відповідних навчальних курсів з основ творчої діяльності; використання можливостей обласного методичного об’єднання психологів системи ПТО для системного ознайомлення інженерно-педагогічних працівників із психологічними засадами психології творчості та роботи з розвитку обдарованості учнів; організація в навчальному закладі творчої діяльності на основі моделі творчого розвитку учнів ПТНЗ в умовах навчального комплексу “ПТНЗ –Будинок техніки – мала робітничої академія”.

Таким чином, учні професійно-технічних навчальних закладів повинні володіти певним обсягом знань і вмінь із науково-технічної творчості початкового рівня, яка включає раціоналізаторство, винахідництво, моделювання, конструювання тощо у різних напрямках техніки. Значна увага має приділятися знанням про світ обраної професії, історичний аспект розвитку галузі, галузевої техніки і технологій, перспективи розвитку галузі та професій. Професійне самовдосконалення і професійна майстерність потребують докладання вольових зусиль, тому важливим аспектом професійного виховання є розвиток мотиваційної, емоційної та вольової сфер особистості учнів, оскільки відповідні якості є важливими також у творчій професійній діяльності. Однією зі складових професійної компетентності є творча компе-

тентність, розвиток якої забезпечує творчі досягнення фахівця. У зв'язку з необхідністю розвивати творчі здібності у процесі професійної підготовки, як того вимагає сучасний ринок праці, необхідно формувати в учнів стійкий інтерес до творчості та мотивацію до творчої самореалізації. У ході науково-дослідної роботи виявлено практичні шляхи втілення інноваційних підходів до розв'язання проблем удосконалення організації творчої діяльності (художньої та технічної творчості) учнів:

– переосмислення ролі педагогів Будинку творчості в організації творчої діяльності учнів ПТНЗ, що передбачає здійснення координаційної роботи зі створення професійно орієнтованого середовища навчального призначення, яке сприятиме творчому розвитку учнів ПТНЗ (мала робітничка академія);

– навчання інженерно-педагогічних працівників основам організації творчої діяльності, зокрема технічної, що передбачає створення центру на базі Будинку творчості, в якому зосереджені кадри, що мають досвід творчої діяльності та можуть навчати її основам за допомогою відповідних навчальних курсів з основ творчої діяльності;

– використання можливостей обласного методичного об'єднання психологів системи ПТО для системного ознайомлення інженерно-педагогічних працівників із психологічними засадами психології творчості та роботи з розвитку обдарованості учнів;

– організація в навчальному закладі творчої діяльності на основі моделі творчого розвитку учнів ПТНЗ в умовах навчального комплексу “ПТНЗ – Будинок техніки – мала робітничка академія”.

Ознайомлення майбутніх фахівців з основами творчої діяльності має бути системним, адже це запорука успішного життя людини, зокрема професійного.

1. *Алексеев В. Е.* Активизация работы по развитию технического творчества учащихся / *В. Е. Алексеев.* — М. : Высш. шк., 1989. — 72 с.
2. *Василевская А. М.* Развитие технического творческого мышления у подростков и юношества / *А. М. Василевская, Р. А. Пономарёва.* — К. : Гл. изд-во “Вища школа”, 1982. — 144 с.
3. *Петрович Й. М.* Організація виробництва : Практикум / *Й. М. Петрович, Г. М. Захарчин, С. О. Буняк.* — К. : Центр навчальної книги, 2005. — 336 с.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2012

Л. Слипчишин

**Подготовка учащихся профессиональной школы
к будущей творческой профессиональной деятельности:
результаты исследования**

В статье рассматриваются результаты исследования подготовки учащихся к будущей творческой профессиональной деятельности в рамках комплекса “ПТУЗ – Дом техники – Малая рабочая академия”, а также раскрыта роль Дома техники в усовершенствовании организации творческой деятельности учащихся.

Ключевые слова: учащийся, профессионально-техническое учебное заведение, творческая профессиональная деятельность, дом техники, малая рабочая академия.

L. Slipchyshyn

**Preparation of Vocational Schools’ Students for Future Creative
Professional Activity: the Results of the Research**

The article considers the results of the research of vocational schools’ students’ preparation for future creative professional activity within the framework of the complex “Vocational school – House of technique – Small working academy”. The author determines the role of House of technique in the organization improvement of students’ creative activity.

Key words: student, vocational school, creative professional activity, House of technique, Small working academy.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник С. В. Коновець